

Tarih Okulu
Mayıs-Ağustos 2010
Sayı VII, 1-6.

ETNİK TUTUMUN SINIRLARI VE SİYASİ YANSIMALARI*

Osman KARATAY**

Özet

Kaynağında toplumsal dayanışma ihtiyacının bulunduğu etnik kimliklenme süreçleri oluşumun ardından pekişme safhasını geçerler ve bu esnada büyük ölçüde ortak iradeyi yansıtan siyasetler uygulamaya konur. Bir kimliğin sınırları ve mevcut safhası ortak siyasetin biçimlerinin belirlenmesinde etkili olur. Yükselme aşamasındaki etnosun bağluları hissettikleri dayanışma ihtiyacına göre artan seviyede radikal siyasi yönelimler içine girerler. Tersine için de bunun tersi geçerlidir. Azalan dayanışma ihtiyacı siyasi tercihlerdeki sivriliği törpüler ve uyum konusunu daha çok gündeme taşır.

Anahtar kelimeler: *Kimlikler, etnik yapılar, etnik siyaset.*

Abstract

The process of ethnic identification, in the source of which stands the need for social solidarity, passes to the phase of consolidation after the first phase of formation. During these days, they tend to shape their policies representing their common opinion to a great degree. Borders and the current phase of the identity are influential in determining forms of common policy. Members of the rising ethnos seek for more and more radical political tendencies in accordance with their need for solidarity, and vice versa. Decreasing need for solidarity dulls radicalism in political choices and takes concord to the fore.

---

* Bu makale Giresun Üniversitesi Karadeniz Stratejik Araştırmalar Merkezi'nde (KARASAM) 17 Aralık 2009 tarihinde konferans olarak sunulmuştur.

** Doç. Dr. Osman Karatay, Ege Üniversitesi, TDAE, Bornova - İzmir.
karatay.osman@gmail.com

Keywords: *Identities, ethnic structures, ethnic policy.*

Daha önceki bazı çalışmalarımızda belirttiğimiz ve gösterdiğimiz üzere, bir kimliğin sonraki nesillere aktarımı içerde ve dışarıda bir zorunluluk ve olağanlık biçiminde algılanıyorsa, o kimlik etnik bir kıvama gelmiş demektir. Babalar ve oğulların aynı yolun yolcusu olduğu toplumsal davranış normları etnik yapılanmanın işaretçisidir. Dini kimlikler de nesillere aktarılırlar, fakat bilhassa evrensel yaygınlık kazanan dinlerin tesiriyle, genellikle dini kimlik ile milli kimlik ayrı tutulur ve birbirini çağrıştırmazlar. Din esasına dayalı siyasi veya fikri ötekileştirme veya berikileştirme hiçbir şekilde ötede ve beride etnik kimlikleri yok saymamıştır. Osmanlı millet nizamının halkı Müslümanlar ve diğerleri olarak iki millete ayırdığı söylenir, bu doğrudur ama unutmamalıyız ki Osmanlı'nın hiçbir döneminde ve hiçbir biriminde sınırlar içindeki etnik toplulukların varlığının unutulması veya unutturulması söz konusu olmamıştır. Kimse gerçeküstücülük oynamıyordu, Türk ile Acem'in, Ulah ile Bulgar'ın ayrı milletlerden kimseler olduğunu herkes biliyordu. Velâkin kimi örneklerde dini kimliklerin de nihayetinde milli oluşumların harcını oluşturdukları görülmüştür.

Etnik kimliklenme bir nevi toplumsal örgütlenme biçimidir ve bir dayanışma ihtiyacından doğar. Bütün kimliklerin nüvesi nihai olarak bir dayanışma hadisesine gider. İnsanları toplum içinde ayrı kimlikler içinde gruplamaya yarayacak çok sayıda ayırt edici özellik bulunur ama bunlardan sadece dayanışma amaçlı olarak işlevi bulunanların kimlik oluşturma kabiliyetleri vardır. Bir toplumdaki sarı veya kırmızı veya siyah saçlılar rahatlıkla gruplandırılabilirler ama bu özellik bir tesanüt vesilesi değildir.

Toplumdaki en önemli dayanışma birimi ailedir. Aile üyeleri birbirini korur ve birbirinden güç alır. Ailenin genişlemesiyle oluşan bir soy veya sopa dayanan yapılar daha geniş anlamda kan bağına dayalı bir tesanütü geçerli kılarlar. Kan bağına o kadar önem verilir ki, oluşum evreleri bilinmeyen veya unutulmuş herhangi bir toplumsal birimin üyelerinin akraba olduğuna, belli bir kökten geldiklerine inanılır. Örneğin, Türkiye'deki Alevîlik türdeş Türkmen boyları arasında Safevî İran kökenli Şîî propagandasının bir sonucudur. Aynı boydan iki değişik oymak, hatta aile veya kardeşler bu propaganda esnasında farklı saflarda yer almış olabilirler. Kök birdir ve hepsi Kutalmışoğlu Süleyman ve yoldaşlarıyla birlikte Anadolu'ya gelmiş olan Sünnî inançlı ama henüz İslam'la yeni tanışmış ve bu yeni dini sindirme sürecinde bulunan Türkmenlere

Etnik Tutumun Sınırları ve Siyasi Yansımaları

dayanır. Şîî propagandasında boylara veya bölgelere göre bir ağırlık da söz konusu olmamıştır. İran'ın yanı başındaki Van veya Diyarbakır'daki Türkmenler Sünnî inancı korurken, Antalya veya Balıkesir'de Şîîlik taraftar bulabilmiştir. Esas olan şey insanların kendi tercihleridir ve belirttiğimiz gibi kardeşler dahi farklı tercihlerde bulunmuşlardır.

Durum böyle iken bugün Anadolu'da hem Sünnî hem Alevî vatandaşlarımız arasında bilerek veya bilmeyerek köklerin başkılığına dair bir kanaat yerleşmiştir. Eğitim görmemiş bir Sünnî vatandaşı Alevîlerin kendisiyle aynı atanın torunları olduğuna ikna etmek çok zordur. Bir Alevî için ise 'Yezit' milletiyle aynı kökten olmak kabul edilebilir bir şey değildir. Neyse ki Türkmen üst-kimliğinin sağlamlığı ve kesinliği başka türlü açıklamalara imkân vermemektedir. Eğer daha eski zamanlarda olsa idi, bu etnik kök birliği muhtemelen unutulacak veya hasıraltı edilecek, yerine mevcut durumu ayrı soy kökleriyle açıklamaya yeltenen efsaneler türetilecekti. Dünyanın başka yerlerinden bunun örnekleri çoktur.

Birer etnik birim olan kabile veya aşiretlerin oluşmasında sosyolojik bir gerçeklik olarak kan bağı zorunluluğu yoktur, lakin biz zihinlerimizde bu zorunluluğu icat ederiz. Modern insanın da bu zihni zorunluluktan kurtulamadığı görülmektedir. İşbu zorunluluk bazen işe yaradığı ve milli yapının harcını güçlendirdiği halde, bazen de kökten ayrışmaların sebebi olabilmektedir. Bu yüzden, meselenin kişinin kanında değil beyinde başlayıp bittiğinin bilinmesi ve anlatılması gerekmektedir. O kadar ki, yukarıdaki Alevî-Sünnî örneğinde görüldüğü gibi, bazen kafa yapısı o kadar öne çıkar ve önem arz eder ki, mevcut kan bağının hiçbir önemi kalmaz. Olanın yerine, 'kafadan' bir kan bağı icat edilir.

İnsanların bir toplumdaki dayanışma ihtiyacı ne kadar yüksekse, ayrışma da o ölçüde şiddetli olur. Bu ihtiyaç çoğunlukla güvensizlikten doğar. Şartlar insanları daima endişeye sevk ediyorsa, kapıda daima zorluklar bekliyorsa, insanlar dayanışma içinde bu zorlukları aza indirgemeye çalışırlar. Vatandaşı oldukları devlet, dolayısıyla yaşadıkları memleket dışarıdan tehdit alıyorsa, bu dayanışmacı kitle alabildiğine genişler ve yaklaşık olarak vatandaşların tamamını içerir. Eğer zorluklar ülkenin içinden, hele de devletten geliyorsa, buna karşı koymak üzere toplum içinde değişik vasıtalar üzerinden dayanışan topluluklar tezahür eder.

Belli bir alt etnik topluluk, bir azınlık veya bir inanç grubunun üyeleri ve tabii hemşehri oluşumları, siyasi örgütlenmeler, meslek birimleri ile mahalle ve

kahvehane erbabı birbirlerine iş ve iş alanı bulmak, iktisadi çıkar sağlamak, tehlike anında kollamak gibi konularda yardımlaşır. Karşılıklı yapılan bu iş topluluk üyelerinin omuzlarına bir sorumluluk olarak biner ve artık norm haline alır. Herkesin topluluğun diğer üyeleriyle dayanışma ve yardımlaşma zorunluluğu vardır. Böylece, bazen yapılan işin genel ahlak anlayışıyla bağdaşmasına bile bakılmaksızın bir alt topluluk ahlakı oluşur. Bir mahalle uyuşturucu üssü haline gelmişse, “kötü adamlar” olan kolluk güçlerine karşı uyuşturucu üretim ve ticareti yapanları kollamak mahallelinin görevidir; aksini yapanlar ahlaksızlıkla suçlanır, toplumdan atılır ve tabii cezalandırılırlar. Neyse ki, bunun tersi durumlar daha çoktur ve iyiliğin revaç bulunduğu, kötülüğün ayıplandığı ortamlar çoğunluğa sahiptir. “Mahalle baskısı” dediğimiz şey de kısaca budur. Olumlu veya olumsuz, aynı kimlikten kimselerin birbirlerini ve kendi sahalarına girenleri belli bir davranış tarzına özendirmeleri veya zorlamalarıdır bu. Mahalle yerine hemşehri derneği, avcılar kıraathanesi, futbol sahası vb. mekânları koyabiliriz.

Burada mahalle yerine ‘etnik’ kelimesini koyduğumuzda da durumda esastan bir değişiklik gözüküyor. Esas olan şey kimlikdaşların korunmasıdır. Bir hırsızın diğer bir hırsıza zarar vermesi ilgili camiada ahlaksızlık olarak görüldüğü gibi, etnik kimlikdaşların birbirinin zararına tutumları da ilenir. Evrensel ahlak kurallarına genellikle riayet edilmekle birlikte, eğer başkalarına zarar vererek çıkar sağlanacaksa, bunların yabancılar olması gerekir. Bir kimlikdaşın başka etnik kökenlerden birine zarar vermesi üzüntüye sebep olabilir, hatta lanetlenir, hatta yaptırım konusu olabilir, ama hiçbir zaman kişinin kendi kimlikdaşına verdiği zarara gösterilen tepki bunda gösterilmez.

Denecektir ki, azınlık mensuplarının veya kopuntuların mafya oluşumları neredeyse sadece kendi soydaşlarından aldıkları haraca dayanırlar. Gerçekten de, bugün Amerika’daki Rus ve Çin mafyası, düne kadar ki İtalyan mafyası, Hollanda veya İsveç’teki Hırvat veya Sırp mafyaları vb. kendi etnik topluluklarının mensuplarından sağlanan çıkarlar üzerine kuruludurlar. Fakat bunu söylerken mafyanın toplumun davetiyle husule gelen bir sivil savunma teşkilatı olduğu gerçeğini unutmamalıyım. Bu türden belli bir meslek ahlakını benimsemiş suç oluşumlarını kuranlar kadar, bunu talep eden toplumsal yapıyı da göz önüne almak gerekir. Bunlar kendilerince adalet dağıtmakta, masum ve güçsüzleri korumaktadırlar. Hatta daha dün ürkünç Kobe depreminin ardından Japon hükümetinin vatandaşlarına yardım ulaştırmada çaresiz kalması üzerine

Etnik Tutumun Sınırları ve Siyasi Yansımaları

Yakuza'nın yardım işini üstlenmesi ve ciddi manada yerine getirmesi gibi örnekler aslında toplum nazarında istisnai faaliyetler değildir.

Böylece âdâb-ı muaşeretî etnik kimlikdaşın iyi günde, kötü günde, kayıtsız şartsız kollanmasını öngören bir etnik tutum gelişir. Bunu bir kısır döngü veya olumlu yönden bakıyorsak üretken döngü olarak görebiliriz. Kimlikdaşın korunması beklentisi görgü kuralı olmaktan çıkıp ahlak anlayışına doğru geliştikçe insanların etnik tavırları daha da keskinleşir. Keskinleşen tavırlar söz konusu ahlaklaşan uygulamanın daha sıkı uygulanmasını talep eder. Böylece adına "etnik muhafazakârlık" diyebileceğimiz bir anlayış bütünü oluşur ve hayatın her alanını istila eder. İnsanlar 'bizim' bakkaldan alışveriş yapar, 'bizim' markaları tercih eder, 'bize' has yaşam alanları oluşturmaya çalışır ve tabii 'bizden' kimselerce yönetilmek isterler. Önce kendi yoğunlaştıkları alanları kendilerinden kimselerin yönetmesine çabalarlar, ardından da daha üst yapıda kendilerinden kimselerin yükselmesini arzularlar. Bu, bürokratik yapıda veya 'başkalarını' da içeren toplumsal veya siyasi oluşumlar içinde kendilerinden olanların desteklenmesiyle olabileceği gibi, sadece kendilerine has dernekler, başka tür örgütler ve bir noktada siyasi partiler seviyesinde de olabilir.

Etnik çöreklenme girişimlerinin o etnik birimden herkesi içine alması düşünülemez. Bazen bu tür hareketler belli bir etnik topluluk içinde azınlıkta bile kalırlar. Ama bu tür girişimlerde bulunanlar kendilerine katılmayanlara hiç olmazsa kimliklerini hatırlatma konusunda bir hizmette bulduklarına inanırlar. Bu yüzden etnik terör hareketlerinde bir topluluğun yüzde 99'u yapılan eylemleri onaylamıyor olabilir, fakat reddettikleri terör örgütü vasıtasıyla aslında kendi kimliklerini pekiştirmektedirler. Örgütün amacı da budur. Hiçbir terör örgütü askeri başarı ummaz. Hiçbir düzenli ordunun hiçbir terör örgütüne yenilebileceğine ihtimal verilmez. Bu hiçbir taraftan hiç kimsenin öngörmediği bir şeydir. Terör eyleminden amaç bir taraftan kendi taraftarına veya taraftar kılınmak istenen kitleye ümit iletileri aktarmak, bir taraftan da karşı tarafın manevi direncini kırmaktır.

Terör halinin uzaması, terörist açısından ne kadar pahalıya malolursa olsun, nihai amaca hizmet edecektir. Bu yüzden, bazen taleplerin karşılanması için savaşılan taraftan gelen gizli pazarlıklar (çünkü teröristle masaya oturulmaz) teröristleri şaşırır ve ne yapacaklarını bilemezler. Ancak kendileri bitap halde barış önerisini kabul edeyazmışken, olayları geriden izleyen ve bundan nemalanan iç ve dış güçler bazen iki tarafı da şaşırıtın ve sendeleten eylemlerle terör halinin devamına çalışırlar. Biz bu filmi son 25 yıldır,

Osman Karatay

Fenerbahçe'nin Galatasaray galibiyetlerinden daha fazla olarak gördük ama Galatasaraylıların Fenerbahçe'nin mutlak üstünlüğünü kabullenmekteki isteksizliği gibi, biz de buna anlam vermekte başarılı olamıyoruz.

Bu yüzden, etnik rahatsızlıkta yapılacak en doğru şey, rahatsızlığın kaynağını ivedilikle ve de gayet sessiz biçimde ortadan kaldırmaktır. Bu kısmen taleplerin karşılanması, kısmen de eylemcinin bertaraf edilmesi ile yapılacaktır. Baştan bütün taleplerin kazanması karşı tarafın sizde bir zaaf hissetmesine sebep olabilir. Bunun yerine, taleplerden makul ve haklı olanlar başka çerçeveler içinde ve başka vesilelerle karşılanacaktır. Haksız ve yersiz talepler ise eylemcinin ceza sahasına girmesi anlamına gelmektedir.

Tarih bize kıtal ile yok edilmiş kavimlere dair bir haber vermiyor. Kavimleri başkaları değil, kendileri yok ederler. Ama yönlendirme konusunda sınır yoktur. Sınırlar içindeki etnik yapılar yok edilemeyeceği için, gerek ulus-kurucu büyük topluluğun, gerekse de talepkar etnik birimin istek ve duruşlarını bağdaştıracak uygulamalar geliştirilmelidir. Bunun 'açılım' gibi bir kelimeyle ifade edilemeyecek kadar karmaşık bir süreç gerektirdiği ortadadır. Mahalli açılımlar dünyanın her yerinde ulus-kurucu büyük toplulukları gücendirmektedir. Bunun yerine bir "vatandaş açılımı" yapılarak kimsenin gücendirilmeden herkesin razı edilmesi yoluna gidilmelidir. Yani, insanların neden kimlik birimleri halinde gruplaşarak devlete ve genel yapıya karşı dayanışma birimleri oluşturdukları üzerinde durulmalı, bıçak kemiğe dayandıktan sonraki eylemlerle mücadele etmek yerine baştan bu tür kimliksel dayanışma dürtülerinin oluşmasının önüne geçilmelidir.